

Problem nastopi takrat, ko se uporablja Adorna le še kot legitimacijsko sredstvo lastnega sistema. Branje "Adorna" napotuje na branje samih njegovih tekstov in to ne le tistih, ki utrjujejo določeno interpretacijo. Tako deluje kot protistrup proti enodimenzionalni recepciji, ki ni sposobna brati Adorna proti Adornu, hkrati pa nudi tudi nastavke za revitalizacijo in revizijo zgodovinske usode kritične teorije družbe.

Tej filozofski AMC enolončnici, ki se kuha brez vode in zato vsaka stvar ohrani svoj okus, manjka omaka, ki bi dala biografiji žanrski priokus po anekdotah, tražih. Kljub pedantnemu branju Adorna je Jay očitno spregledal njegov aforizem, da je "filozofija najbolj resna stvar na svetu, no, tako resna pa vendarle ni".

Andrej Klemenc

Joseph Marko/Tomislav Borić (ur.)

Slowenien - Kroatien - Serbien. Die neuen Verfassungen.

Bohlau Verlag, Dunaj, Köln, Gradec, 1991

V okviru študij politike in upravljanja je izšel v Gradcu zbornik treh ustav: Slovenije, Hrvaške in Srbije, po vrstnem redu kot nas glede na svoje geografsko mesto vidi Avstrija. Urednika, J. Marko in T. Borić, zaposlena na pravnem inštitutu Univerze v Gradcu, sta zbrala iz vsake od treh bivših republik Jugoslavije avtorje, ki so komentirali ustavo svoje države. Odločila sta se za mlajše avtorje in jima tako omogočila promocijo v nemški strokovni prostor. O slovenski ustavi piše Miro Cerar, jr. novi raziskovalec in sekretar ustavne komisije Skupščine RS. Hrvaško ustavo uvajajo Josip Kregar, Branko Smerdel in Ivan Šimonović, ustavo Srbije pa komentira Stevan Lilić. Od vseh je bil Cerar v največji zagati, saj je moral pisati tekst ob številnih spreminjajočih se osnutkih, nazadnje pa je bil prisiljen oddati tekst pol leta pred sprejemom ustave. Tudi tekst slovenske ustave je objavljen v obliki junjskega osnutka iz leta 1991. Urednika sta po slabem letu čakanja opustila upanje, da bo

ustava Republike Slovenije v doglednem času sprejeta.

Joseph Marko najprej povzema razvoj ustavnosti v razmerah socialistične demokracije in samoupravljanja v povojni Jugoslaviji, nato pa se loteva primerjave treh novih ustav.

Tomislav Borić v drugem uvodnem tekstu opisuje zgodovino sožitja jugoslovanskih narodov do razpada njihovega združenja. Posebno je pozoren do položaja Albancev.

Hubert Isak se je v tretjem uvodnem tekstu lotil novega strukturiranja Titove Jugoslavije kot študijskega primera za uveljavljanje načela samoodločbe v Evropi.

Vsi uvodničarji v posamezne ustave najprej na kratko predstavljajo proces demokratizacije v posameznih republikah, ki je pripeljal do volitev v letu 1990. Nato navajajo strankarsko strukturo parlamentov, v osrednjem delu pa komentirajo tekste ustav.

Ustave so objavljene v nemškem prevodu, v dodatku pa so objavljene v originalnih jezikih in pisavah. V dodatku je tudi v nemški jezik preveden osnutek konfederalne pogodbe med Slovenijo in Hrvaško. Tako je nemško obvladujoča strokovna javnost dobila v sorazmerno kratkem času v obdelavo ustave novonastalih držav s kompetentnimi komentarji pravnih strokovnjakov iz Slovenije, Hrvaške in Srbije.

Igor Lukšič

Rudi Rizman (ur.)

Študije o etnonacionalizmu

KRT, Ljubljana 1991

Krtov zbornik tekstov o etnonacionalizmu je izšel ravno v času, ko se je glavno že zgodilo. Nemčija je združena, Jugoslavija je razpadla, Sovjetska zveza je zvođenela. Na daljnem Zahodu pa v tem pogledu zaenkrat nič novega. Glavno se je zgodilo, če gledamo pravniško. Družbeni in politični procesi so se šele sprožili. Zato zbornik ni prav nič zamudil. Ravno sedaj nam je krvavo potrebno premišljanje o

etničnem, narodnem in nacionalnem, o državi, ljudstvu in narodu. Premišljanje, ki ne bo opiralo samo na izkustvo znotraj naših zoženih meja in ki se ne bo ubadalo samo z našo še manjšo majhnostjo.

Rudi Rizman je po zglednem postopku zbral (vštevši njegov uvod) petnajst kompetentnih tekstov (najuglednejših avtorjev s področja etničnih, nacionalnih in narodnostnih študij. Zbornik prinaša nosilne pojme in glavne teoretske poglede, ki tvorijo nujno prtljago pri mišljenju fenomena nacija, etnija ipd. Ker to ni učbenik, v njem ne bomo našli končnih definicij pojmov, o katerih avtorji razpravljajo. Bodo pa ti pojmi zato bolj jasni vsakemu posameznemu bralcu v povezavi z njegovim izkustvom.

V uvodni študiji Rizman razčlenjuje pojme: narod, nacija, nacionalizem, etnija. Ugotavlja njihovo zgodovinsko posredovanost in podaja njihove minimalistične opredelitve, ki uživajo največjo podporo strokovne javnosti. Dileme o nastanku narodov v razmerju do držav so strpane v številne modele, tu pa izpostavljamo samo ugotovitev, da obstaja med nitmi etnične identitete in trakovi politične legitimnosti močno prepletanje, skozi katerega teče življenjski sok sodobnih družb. Zato ob sekanju teh nití zelo rada brizga kri, človeška kri konkretnih individuov in ne zgolj pripradnikov te ali one etnije, naroda ali nacije. S tem v zvezi Rizman omenja načelo samoodločbe narodov na eni strani in načelo nevmešavanja v notranje zadeve drugih držav. Ob tem pa ponuja podatek, da obstaja manj kot 200 držav, hkrati pa več tisoč različnih etničnih skupin. Kako se bodo dogajale odcepitve in nacepitve med etnijami in državami, je seveda empirično vprašanje, kljub temu pa je grozljivo videti takšne številke ob obeh načelih in ob tem, kar preživlja sodobni Kurd. Na koncu svoje študije Rizman predstavlja idejo o postnacionalni Evropi, v kateri bo politična identiteta bolj oddaljena od etnične, narodne identitete.

Tekst J. A. Armstronga se ukvarja z uvajanjem novega pristopa v študij nastanka narodov. Gre za osredotočenje na skupinske mejnike (jezikovne mejne straže, miti), kar ima za posledico, da je etničnost bolj sveženj spremenljivih medsebojnih vplivanj kot pa nuklearna sestavina družbene organizacije.

A. D. Smith je poleg predgovora prispeval študijo o genealogiji narodov, v kateri med drugim polemizira s tezo o novoveških narodih. Po njegovem prepričanju so narodi dolgoročni procesi mobilizacije, vključevanja, teritorializacije, politizacije in samozadostnosti. Za obstoj naroda je nujno etnično jedro - prepričljiva zgodba o njihovi preteklosti, kar mora biti dopolnjeno z materialnimi dokazi o obstoju domovine prednikov. Na to zgodbo so vezani junaki in zlate dobe. Smith na tej osnovi ugotavlja, da so novoveški narodi tudi staroveški, vendar le toliko, kolikor so zakoreninjeni v preteklosti, o kateri večina njegovih pripadnikov meni, da je samo njihova. V sklopu teh razmislekov se Smith sprašuje, ali narodi ne morejo preseči svoje etničnosti. Posredno je na to vprašanje odgovoril v zaključku, ko zahteva razumevanje pomena, ki je natrpan v mitih, spominih in simbolih, na katerih temelji etnična identiteta, kot prepostavko za spopad z etničnimi antagonizmi.

Razprava P. L. van den Bergha je zanimiva zaradi vpletanja biologije, kar je v družboslovju vedno sprejeto z globokim sumom. Njegova temeljna trditev se glasi, da so etnična in rasna čustva podaljšek sorodstvenih čustev. Etnocentrizem je razširjena oblika nepotizma. Geni s lastnostmi nepotističnega obnašanja imajo pri selekciji ljudi prednost. To je tista samostojna gonilna sila, ki dela etničnost nepropustno za racionalno.

T. Mayer analizira razmerje med demosom in etnosom skozi kritiko suverenosti ljudstva, skozi problem demokracije, pravice naroda in skozi nacionalno državo. T. Todorow se ukvarja s problemom patriotizma. Razpravo osredinja okrog razklanosti, ko gre za opredeljevanje prednosti: ali človeškim vrednotam, kozmopolitizmu, ali ljubezni do domovine. Avtor se bolj nagiba k stališču, da je patriotizem v zgodovinskem jedru blizu tistim idejam, proti katerim se je demokracija vedno borila.

J. Rothchild razkriva posredovanja etničnosti skozi državo. Ukvarja se s tehnikami, ki jih centralna oblast (vedno tudi etnično posredovana) vzpostavlja za obvladovanje večetnične družbe. O nacionalnih mitih na primeru Francije razglablja S. Citron. Ugotavlja odsotnost spoznanja, da ima zgodovina tudi svojo zgodovino, in se zavzema za novo branje preteklosti, takšno, iz katere bo

možno videti prihodnost. Zavezanost mitom nas slepi.

P. Alter se ukvarja z vprašanjem, kaj je nacionalizem, tako da primerja razne definicije naroda, nacionalne zavesti in nacionalizma. E. Gellner pa podaja eno možnih shem za razlago nacionalizma.

E. A. Tiryakian in N. Nevitte razgrinjata razmerja med nacionalizmom in modernostjo. Zavzemata se za analitično opredelitev nacionalizma kot "postavljanje zahtev v imenu ali v dobro naroda" (279). Na tej osnovi sta izdelala štiričleno tipologijo razmerij med nacionalizmom in modernostjo in jo aplicirala na Francijo in na Quebec.

W. Connor premišljuje o dilemi glede ekonomskega ali etničnega temelja nacionalizma. Po njegovi oceni so gospodarski razlogi lahko samo katalizator zaostrovanja mednarodnih napetosti, nikakor pa niso njihov vzrok.

Nekdaj velika tema razredni boj in nacionalizem je predmet razprave L. Greenfelde. Po avtorjevem mnenju razredni boj ni posebna značilnost moderne družbe, kot je to nacionalizem, temveč je le drugi obraz nacionalizma. Sicer pa se avtor obsežno ukvarja z Marxom in njegovo židovsko-nemško identiteto.

R. Szporluk se loteva relacije komunizem (dejansko marksizem) - nacionalizem. V ospredju je primerjava Marxa in Lenina z Listom ter premik stališča v marksizmu po oktobrski revoluciji od internacionalizma v stopnjevanje nacionalizem.

Zbornik zaključuje tekst A. Giddensa s kratkim uvodom v razmišljanje o nacionalni državi, narodu in nacionalizmu, ki služi predvsem kot povabilo k branju njegove knjige.

Založbo velja pohvaliti, da se je odločila knjigi dodati tudi imensko kazalo, kar bi lahko postalo stalna praksa. Upajmo, da bo stalna praksa kmalu tudi dodajanje stvarnih kazal, s katerimi so knjige uporabnejše. Po zborniku bodo gotovo posegali zlasti študentje in učitelji humanistike in družboslovja, pa tudi vsakdo, ki ga vznemirja sodobno premetavanje usod posameznih narodov in držav.

Igor Lukšič

Richard Rorty

Contingency, Irony and Solidarity

Cambridge University Press, 1989

Potem ko je Richard Rorty v *Philosophy and the Mirror of Nature* (1979; dostopna tudi v srbohrvaškem prevodu *Filozofija i ogledalo prirode*, Veselin Masleša, Sarajevo 1990) opravil obsežno kritično revizijo sedanje vrednosti in pomena temeljnih mejnikov zahodne civilizacije in je v člankih, zbranih v knjigi z naslovom *Consequences of Pragmatism* (1982), najavil točke prehoda iz okvirov dosežanega filozofskega mišljenja, je pod tremi naslovnimi gesli: kontingenca, ironija in solidarnost svoj odmik od "klasičnih" filozofemov že privedel do točke, ki mu ne le omogoča refleksijo lastnega odmika, temveč tudi že zastavitev izhodišč nove "praktične filozofije". Njegovo delo meri na nič manj kot na odpravo vseh oblik sidrne vloge resnice v graditvi socialne filozofije, z drugimi besedami, na liberalno teorijo socialnih razmerij, ki opusti legitimacijsko vlogo resnice. Pri tem široko zastavljenem projektu se opira predvsem na Nietzscheja (resnica kot "gibliva vojska metafor"), poznega Wittgensteina (izjava ni več predstavitev nekega dejstva, temveč nekaj, kar deluje znotraj jezikovnih iger, razrešeno obveze izrekanja resnice stvari na sebi), in na pragmatizem Williama Jamesa, ki ugotavljanje resničnosti ali neresničnosti izjave glede nekega dejstva nadomesti z ugotavljanjem njene izjavne legitimnosti in koristnosti. Ni objektivnega gledišča, od koder bi lahko absolutno objektivno presojali izjave, ki jih dajemo o "realnosti". Rorty sprejme nauk Derridajevega dekonstruktivizma in zavrne tako korespondenčne teorije resnice kot intralingvistične teorije. Narava, ali to, kar je "tam zunaj", je le "glassy essence" konceptov resnice, ki so se izkazali za empirično nepreverljive in racionalno neodločljive.

S tem je metafizična filozofija resnice delegitimirana. Rortyjevo "postfilozofsko mišljenje" sodi med tiste, ki se od teorije obračajo k pripovednosti in zabrisujejo meje med filozofijo in literaturo, znanostjo in politiko, etiko in estetiko. Zato se ima za bližnjega pesniku kot fiziku. Za Rortyja so vse